

Η παραβατικότητα κατά την εφηβεία

Του **Νικόλαου Τάκη**
ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ-ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΗΣ
ΔΡ. ΚΛΙΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Η παραβατικότητα των ανηλίκων είναι ένα ολοένα αυξανόμενο κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο αφορά οικογενειακούς, προσωπικούς, κοινωνικούς και οικονομικο-πολιτικούς παράγοντες. Η πολυπλοκότητα της παραπτωματικής συμπεριφοράς έχει απασχολήσει τις τελευταίες δεκαετίες ειδικούς διαφορετικών επιστημονικών προελεύσεων. Στο παρόν άρθρο θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε την παραβατικότητα των ανηλίκων από τη σκοπιά της ψυχολογίας.

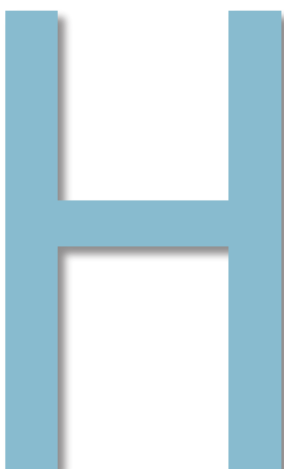
Η παραβατική συμπεριφορά δεν μπορεί να ενταχθεί σε κάποιο συγκεκριμένο ψυχοπαθολογικό σύνδρομο, όπως είναι η σχιζοφρένεια ή η κατάθλιψη, αν και μέσα σε αυτές τις κλινικές οντότητες μπορεί να παρατηρηθεί βία ή παράνομη συμπεριφορά. Η παραβατικότητα οφείλεται συνήθως σε κάποια διαταραχή των εφήβων με το νόμο, πραγματικό ή συμβολικό, όπως είναι για παράδειγμα ο νόμος του πατέρα, του σχολείου ή και της ευρύτερης κοινωνίας. Επίσης μπορεί να πάρει διάφορες μορφές. Παρακάτω αναφέρονται οι κυριότεροι τύποι της παραβατικής συμπεριφοράς.

ΤΥΠΟΙ ΠΑΡΑΠΤΩΜΑΤΙΚΩΝ ΕΦΗΒΩΝ

Ο H. Quay (1987) χρησιμοποιώντας τη στατιστική μέθοδο της ανάλυσης παραγόντων κατάφερε να κατηγοριοποιήσει τους τύπους της προσωπικότητας των παραπτωματικών εφήβων σε τέσσερις μεγάλες ομάδες, στην καθεμία από τις οποίες επικρατεί ένα πρωταρχικό γνώρισμα της προσωπικότητας.

1. Υποκοινωνικοποιημένη Επιθετικότητα

Η κατηγορία αυτή έχει ήδη αναγνωριστεί από το 1946 από τους Hewitt και Jenkins. Οι έφηβοι όπως και πολλοί ενήλικες που κατατάσσονται στην κατηγορία αυτή ονομάζονται “ψυχοπαθητικοί”. Τα κύρια χαρακτηριστικά τους είναι διάχυτη επιθετικό-

“ **Η παραβατική συμπεριφορά δεν μπορεί να ενταχθεί σε κάποιο συγκεκριμένο ψυχοπαθολογικό σύνδρομο, όπως είναι η σχιζοφρένεια ή η κατάθλιψη, αν και μέσα σε αυτές τις κλινικές οντότητες μπορεί να παρατηρηθεί βία ή παράνομη συμπεριφορά** ”

τητα, έντονος αρνητισμός, ανυπακοή, καταστροφικότητα, καχυποψία και παντελής έλλειψη ενδιαφέροντος για άλλους. Είναι προφανές πως οι έφηβοι αυτοί βρίσκονται συνεχώς σε αντίθεση με οποιοδήποτε άτομο του περιβάλλοντός τους και ιδιαίτερα με όσους είναι επιφορτισμένοι με το καθήκον της ανατροφής ή της εκπαίδευσής τους. Οι έφηβοι αυτής της κατηγορίας είναι οι πιο διαταρακτικοί για το κοινωνικό σύνολο, έχουν πολύ λίγες πιθανότητες για αλλαγή και καταλήγουν συνήθως να έχουν έντονη εγκληματική δραστηριότητα κατά την ενήλικη ζωή τους.

2. Κοινωνικοποιημένη επιθετικότητα

Αυτή η κατηγορία αφορά την “εξωτερικευμένη” παρεκκλίνουσα συμπεριφορά η οποία χαρακτηρίζεται από λιγότερο διάχυτη και μοναχική παραπτωματική δραστηριότητα. Οι έφηβοι αυτής της κατηγορίας έχουν πολύ καλές σχέσεις με τους συνομηλίκους τους, που είναι και αυτοί συνήθως παραπτωματικοί, διαπράττουν κλοπές και βανδαλισμούς, και κάνουν σκασιάρχειο ή χρήση τοξικών ουσιών. Μία από τις σημαντικότερες αξίες γι’ αυτούς είναι η πίστη στην ενότητα και τη δύναμη της ομάδας, που συχνά καταλήγει σε παράνομη συμμορία. Σε αυτή την κατηγορία κατατάσσονται και έφηβοι που ανήκουν

σε παρεκκλίνουσες ομάδες χωρίς να είναι κατ’ ανάγκην παραπτωματικές. Ο Quay υποθέτει πως αυτή η κατηγορία παραπτωματικών εφήβων παρατηρείται κυρίως σε μεγαλουπόλεις, οι οποίες υποθάλπουν και ενισχύουν τις συνθήκες που ευνοούν την εμφάνιση της παραπτωματικότητας. Για το λόγο αυτό, θεωρείται συχνά μια αντίδραση στις ισχυρές περιβαλλοντικές πιέσεις.

3. Επιθετικότητα που σχετίζεται με ελλειμματική προσοχή

Οι έφηβοι αυτής της κατηγορίας παρουσιάζουν κάποια παρεκκλίνουσα συμπεριφορά που δεν είναι πάντοτε παραπτωματική. Παλαιότερα θεωρούνταν πως το κύριο χαρακτηριστικό προσωπικότητάς τους είναι η ανωριμότητα (Quay, 1966). Η έμφαση που δίνεται

στην ελλειμματική προσοχή δηλώνει πως το κεντρικό πρόβλημα των εφήβων αυτής της κατηγορίας αφορά την δυσκολία που έχουν στο να επικεντρώσουν και να διατηρήσουν την προσοχή τους σε κάτι, καθώς και να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Η σχέση της κατηγορίας αυτής με την παραπτωματικότητα είναι έμμεση και λιγότερο εμφανής από ότι στις δύο προηγούμενες κατηγορίες. Οι συνέπειες της ελλειμματικής προσοχής και οι προεκτάσεις της στην προσωπική και κοινωνική ζωή του παιδιού το καθιστούν ευάλωτο

ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ■

σε περιβαλλοντικές επιδράσεις, οι οποίες κάτω από δεδομένες συνθήκες είναι πιθανό να οδηγήσουν στην παραβατικότητα.

4. Άγχος, απόσυρση, δυσφορία

Hewitt και Jenkins (1946) είχαν ονομάσει τους εφήβους αυτής της κατηγορίας “υπερανισταλμένους”. Το στοιχείο που τους διαφοροποιεί από τους εφήβους των προηγούμενων κατηγοριών αφορά την τάση τους να εσωτερικεύουν τα προβλήματά τους και να μην τα εκφράζουν σε άλλους. Η γενική αντίληψη για τον παραπτωματικό έφηβο δεν περιλαμβάνει τα στοιχεία του άγχους και της απόσυρσης. Καθώς όμως το άγχος αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο συμπεριφοράς στην ψυχολογία, γίνεται κατανοητό πως ορισμένες πράξεις που θεωρούνται παραπτωματικές κινητοποιούνται από την ανάγκη εφήβου να αποδράσει ή να αποφύγει καταστάσεις που του προκαλούν άγχος και αποδιοργάνωση.

Ο Quay αναφέρει πως οι δύο πρώτες κατηγορίες καταλαμβάνουν ποσοστό από 42% έως 62% των παραπτωματικών εφήβων, ενώ το ποσοστό για τις δύο τελευταίες κατηγορίες κυμαίνεται ανάμεσα σε ποσοστό 38% έως 58%. Αυτά τα ποσοστά υποδηλώνουν πως πολύ συχνά η επιθετικότητα δεν είναι το βασικό χαρακτηριστικό συμπεριφοράς των παραπτωματικών εφήβων, ακόμα και σε περιπτώσεις κατά τις οποίες είναι έγκλειστοι σε σωφρονιστικά καταστήματα.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΑ

Η παραπτωματικότητα σαν αποτέλεσμα μάθησης

Σύμφωνα με την θεωρία της κοινωνικής μάθησης του Bandura (1986), η συμπεριφορά και η εξέλιξη του παιδιού καθορίζεται από τον τρόπο με τον οποίο εντυπώνεται στη σκέψη του η αλληλεπίδραση με το άμεσο και το έμμεσο περιβάλλον του. Τα παιδιά και οι έφηβοι αφομοιώνουν επιθετικές και καταστρεπτικές συμπεριφορές παρατηρώντας την επιθετική συμπεριφορά που επιδεικνύουν οι ενήλικες και κωδικοποιώντας στη μνήμη τους αυτές τις σκληρές βίαιες. Βασισμένοι σε αυτές τις εμπειρίες, αναγάγουν τη χρήση βίας, λεκτικής ή σωματικής, σε αξία και κώδικα συμπεριφοράς, θεωρώντας ότι ο μόνος τρόπος για να αποκτήσουν κάτι που επιθυμούν είναι η χρήση της σωματικής τους δύναμης. Παρακολουθώντας σκληρές βίαιες στην τηλεόραση, τους ξυλοδαρμούς των συνομηλίκων τους και την αντικοινωνική ή παραβατική συμπεριφορά των γονέων τους, οι ανήλικοι μαθαίνουν να εμπλέκονται και οι ίδιοι σε ένα ευρύ φάσμα παραπτωματικών δραστηριοτήτων. Οι έφηβοι φέρονται επιθετικά μόνο όταν περιμένουν ότι θα κερδίσουν κάτι αν και έχουν επίγνωση των συνεπειών της συμπεριφοράς τους.

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο αυτής της θεωρίας είναι ότι η χρήση της επιθετικότητας περιέρχεται με την εξέλιξη κάτω από τον έλεγχο εσωτερικών, αυτορρυθμιστικών διαδικασιών. Εάν για παράδειγμα οι έφηβοι θεωρήσουν ότι η χρήση βίας είναι ακατάλληλη σε κάποια δεδομένη περίπτωση είναι πιθανό να την αποφύγουν. Ωστόσο τα μέλη των παραπτωματικών συμμοριών μπορεί να εσωτερικεύσουν την αντίληψη ότι η βία και η καταστροφικότητα είναι αξιόπαινες πράξεις. Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης αναγνωρίζει ωστόσο ότι τα παι-

διά μπορεί να αντιδράσουν με επιθετικότητα σε περιπτώσεις συναισθηματικής αποστέρισης, τραύματος και απειλής. Η επιθετικότητα όμως θεωρείται αποτέλεσμα εμπειρίας και όχι ενστικτώδης συμπεριφορά.

ΨΥΧΟΔΥΝΑΜΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Παρά το γεγονός ότι ο Sigmund Freud δεν ασχολήθηκε συγκεκριμένα με το ζήτημα της

παραπτωματικότητας, έκανε πολύ σημαντικές διαπιστώσεις σχετικά με την επιθετική συμπεριφορά, οι οποίες παρατηρούνται πολύ συχνά σε εφήβους παραβάτες. Η επιθετικότητα κατά τον Freud αφορά “ένα σύνολο έμφυτων τάσεων, οι οποίες δραστηριοποιούνται μέσω πραγματικών ή φαντασιωσικών συμπεριφορών, που αποβλέπουν στο να βλάψουν τους άλλους, να τους καταστρέψουν ή να τους ταπεινώσουν”. Ο Freud (1920) χρησιμοποιεί τον όρο “ενόρμηση επιθέσεως”, όταν εξερευνά το ενορμητικό υπόστρωμα της επιθετικότητας.

Ο D. Winnicott, που ασχολήθηκε για πολλά χρόνια με τους ανήλικους παραβάτες σε ερευνητικό και κλινικό επίπεδο, θεωρούσε ότι η παραπτωματική συμπεριφορά κατά την εφηβεία σχετίζεται με την “αντικοινωνική τάση” που παρουσιάζεται στα βρέφη. Βασισμένος στη θεωρία της Melanie Klein, πίστευε πως το βρέφος αισθάνεται ένα κράμα αγάπης, μίσους, φόβου και ενοχής απέναντι στους γονείς του. Περιμένει από αυτούς να απορροφήσουν τα συναισθήματα καταστροφικότητας και να το ανακουφίσουν έτσι από τις ενοχές και το άγχος του, με την αγάπη και τη φροντίδα τους. Ο Winnicott λοιπόν θεωρεί πως η πρώιμη αντικοινωνική τάση του παιδιού περιλαμβάνει ελπίδα, καθώς μέσα από αυτήν το νήπιο εκφράζει την ανάγκη του για σταθερότητα της συναισθηματικής σχέσης του με τα εξωτερικά αντικείμενα, δηλαδή τους γονείς. Η αντικοινωνική συμπεριφορά των εφήβων οφείλεται στην συναισθηματική αποστέριση της φροντίδας και του ενδιαφέροντος, που έχουν βιώσει κατά τα πρώτα στάδια της εξέλιξής τους. Κατά τον Winnicott (1943) “ο τύπος της σχέσης του παραπτωματικού εφήβου με την κοινωνία έχει τις ρίζες του στην αδυναμία της οικογένειας να απορροφήσει την καταστροφικότητα, το μίσος και τους φόβους του παιδιού. Ο έφηβος αναζητά πλέον τη σταθερότητα της σχέσης που δεν μπόρεσε να βιώσει με τους γονείς του μέσα στις κοινωνικές δομές”.

Η αντικοινωνική συμπεριφορά κατά την εφηβεία αναλύεται σε δύο βασικές παραμέτρους: την αναζήτηση του αντικειμένου και την καταστροφικότητα. Η αναζήτηση του αντικειμένου εκφράζεται με την κλοπή, η οποία συνοδεύεται συχνά και από ψέματα. Ο έφηβος που κλέβει κάτι, συνήθως αναζητά τη μητέρα που έχει στερηθεί (την οποία θεωρεί ότι έχει ο ίδιος δημιουργήσει, μέσα στην φαντασίωση παντοδυναμίας). Με την καταστροφικότητα, ο έφηβος αναζητά ένα σταθερό πλαίσιο, ικανό να αντιμετωπίσει την ένταση και τη δύναμη των ενορμητικών του επιθυμιών που αναζωπυρώνονται σε αυτή την περίοδο της ζωής. Συχνά οι παραπτωματικοί έφηβοι επιθυμούν ασυνείδητα να συλληφθούν και να φυλακιστούν για να βρεθούν μέσα σε ένα πλαίσιο με αυστηρά

καθορισμένα όρια, όπως είναι τα σωφρονιστικά καταστήματα.

Ο J. Bowlby (1967) επιβεβαίωσε με τα ευρήματά του τις απόψεις του Winnicott. Διαπίστωσε πως σε ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών και εφήβων που είχαν εμπλακεί σε εγκληματική δραστηριότητα είχαν προηγηθεί εμπειρίες διακοπής ή και πλήρους απουσίας συναισθηματικών δεσμών κατά την παιδική τους ηλικία. Η ικανότητα σύναψης σχέσεων στα άτομα αυτά ήταν πολύ σοβαρά διαταραγμένη. Κατά την πρώιμη παιδική τους ηλικία είχαν βιώσει έντονα τραυματικά γεγονότα μέσα στο οικογενειακό τους περιβάλλον, όπως διαζύγιο των γονέων ή θάνατος κάποιου μέλους της οικογένειας. Επίσης, τα βρέφη που έχουν ανασφαλή ή αγχώδη δεσμό με τη μητέρα τους είναι πολύ πιθανόν να αναπτύξουν αντικοινωνική συμπεριφορά κατά την εφηβεία (Ainsworth, 1979, Sroufe, 1983).

Ο Meyerson (1975) θεωρεί πολύ αισιόδοξη την οπτική του Winnicott, σχετικά με την ελπίδα που υποδηλώνεται από την αντικοινωνική τάση. Γι' αυτόν η αντικοινωνική συμπεριφορά είναι περισσότερο μία έκφραση απελπισίας, μία απεγνωσμένη προσπάθεια του εφήβου να αναπτύξει την αίσθηση του "ανήκειν". Η παράβαση του νόμου είναι μία σαδιστική πράξη εκδίκησης. Ο έφηβος αναδιαδραματίζει την πρώιμη σχέση με το αντικείμενο αντιστρέφοντας τους ρόλους: αυτός γίνεται ο θύτης και το θύμα του βιώνει την απώλεια ή το τραύμα που είχε κάποτε βιώσει ο ίδιος. Σε άλλες περιπτώσεις η παραπτωματική πράξη μπορεί να λειτουργεί σαν αμυντικός μηχανισμός ενάντια σε ανυπόφορες πιέσεις, απαγορευμένες ενορμώσεις, άγχος ευνουχισμού, ομοφυλοφιλικές επιθυμίες, δολοφονικές ή αυτοκτονικές τάσεις.

Σε ότι αφορά τη θεωρία του Winnicott για την πρώιμη αποστέριση, ο Meyerson εξετάζει την άλλη πλευρά του νομίσματος. Αναφέρει ότι πολλοί παραπτωματικοί έφηβοι έχουν δεχθεί απεριόριστη φροντίδα και αγάπη από τους γονείς τους και ίσως γι' αυτό το λόγο δεν έμαθαν ποτέ να αντιμετωπίζουν και να επεξεργάζονται τη ματαίωση. Αυτό που έχουν στερηθεί είναι η εμπειρία να βιώσουν οποιαδήποτε στέριση.

Οι παραπτωματικές δραστηριότητες κατά την εφηβεία έχουν συνδεθεί από πολλούς θεωρητικούς με την έννοια της εκδραμάτισης (acting out). Ο Freud (1914) θεώρησε την εκδραμάτιση ως αναβίωση κάποιου ψυχικού τραύματος μέσω της πράξης, που παίρνει τη θέση της μνήμης. Η Josselyn (1976) ορίζει ως εκδραμάτιση κάθε συμπεριφορά που προκαλείται από ασυνείδητες ενορμητικές επιθυμίες, οι οποίες εκφράζονται με πράξεις, παρά με λε-

κτικούς συμβολισμούς ή νευρωτικά συμπτώματα. Χαρακτηρίζεται από άρνηση της πραγματικότητας αλλά και πίστη στις μαγικές ιδιότητες της δράσης" μέσω της οποίας αναζητείται άμεση ικανοποίηση. Τα άτομα που εκδραματίζουν έχουν ανεπαρκή οργάνωση του εγώ, με ελάχιστη ικανότητα για μετουσίωση και φαντασιώσεις (Αναστασόπουλος, 1997). Η εκδραμάτιση είναι ιδιαίτερα έντονη κατά την εφηβεία όπου το άτομο εκφράζεται μέσω της δράσης παρά της σκέψης. Οι τεράστιες εσωτερικές πιέσεις εκφορτίζονται με την εκδραμάτιση, η οποία προστατεύει τον ψυχισμό από την αποδιοργάνωση και διατηρεί τη σταθερότητα

των εσωτερικών αντικειμένων (Blos, 1979).

ΘΕΡΑΠΕΙΑ / ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Η αντιμετώπιση των παραπτωματικών εφήβων θεωρείται δύσκολη και μακρόχρονη, με φτωχά αποτελέσματα. Ο D. Winnicott (1956) θεωρούσε πως το πρώτο βήμα για την θεραπεία ενός παραπτωματικού εφήβου είναι η τοποθέτηση του σε ένα νέο περιβάλλον, μακριά από την οικογένεια του, όπου θα μπορούσε να αναπτύξει νέες δραστηριότητες, μαζί με άλλους εφήβους, οι οποίες δεν θα σχετίζονται με αντικοινωνική συμπεριφορά. Σε πολλές χώρες έχουν δημιουργηθεί ξενώνες αποκατάστασης και επανένταξης παραπτωματικών εφήβων, βασισμένοι κατά κύριο λόγο σε αυτή την παρατήρηση του Winnicott. Εκτός από την αποκατάσταση, στους ξενώνες αυτούς πραγματοποιούνται και ψυχοθεραπευτικές παρεμβάσεις σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο.

Σε ότι αφορά την ατομική ψυχοθεραπεία, η γνωσιακή-συμπεριφοριστική προσέγγιση έχει να δείξει αξιόλογα αποτελέσματα. Η παρέμβαση έχει διπλό στόχο: επιχειρεί να βελτιώσει τις κοινωνικές δεξιότητες του εφήβου, την ικανότητά του για ηθικές αξιολογήσεις καθώς και το επίπεδο ανοχής του στη ματαίωση (Gueua & Slaby, 1989). Οι Lochman, Burch, Curry και Lampron (1984) διαπίστωσαν πως η εκπαίδευση στην τεχνική λύσης προβλημάτων σε συνδυασμό με άλλες συμπεριφοριστικές τεχνικές (στοχοθέτηση, ενίσχυση) είχαν ως αποτέλεσμα να μειωθεί η επιθετικότητα και η χρήση ουσιών σε ένα δείγμα παραπτωματικών εφήβων και να αυξηθεί η αυτοεκτίμησή τους. Άλλες κοινωνικογνωστικές παρεμβάσεις εστιάζουν στη σχέση ανάμεσα στη γνώση και το συναίσθημα. Η βασική υπόθεση είναι πως αν αυτή η σχέση τροποποιηθεί ή βελτιωθεί θα τροποποιηθεί και η συμπεριφορά του εφήβου και γενικότερα η ικανότητα προσαρμογής του (Kazdin, 1990, Schneider, 1989). Ο Αναστασό-

“ Τα παιδιά και οι έφηβοι αφομοιώνουν επιθετικές και καταστρεπτικές συμπεριφορές παρατηρώντας την επιθετική συμπεριφορά που επιδεικνύουν οι ενήλικες και κωδικοποιώντας στη μνήμη τους αυτές τις σκληρές βίαιες ”

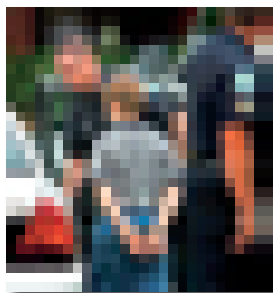

ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ■

πουλος (1997) σκιαγραφεί τους βασικούς άξονες στους οποίους βασίζεται η ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία των παραπτωματικών εφήβων: «Απομάκρυνση από περιβάλλοντα που προάγουν την εμφάνιση αντικοινωνικής συμπεριφοράς, ερμηνεία των ενορμήσεων που εκφράζονται μέσα από βίαιες εκδραματίσεις (Greenacre, 1950), προσπάθεια να καταδειχθεί η ασυνειδητή εξάρτηση από τις ενορμήσεις και τις φαντασιώσεις και να αντιμετωπισθεί η παραπτωματικότητα σαν συμπεριφορά ξένη προς τους στόχους του εγώ (Bellak, 1976). Αντίσταση στην άμεση καταφυγή στη δράση ή στην άμεση ικανοποίηση, ενίσχυση του Υπερεγώ. Ένταξη σε μία ομάδα και ανάληψη κάποιου συγκεκριμένου έργου-στόχου μέσα σε αυτή. Τήρηση σταθερών ορίων και στάσης, χωρίς εκδικητικότητα ή ακαμψία». Οι Richards και Sullivan (1996) έχουν αναπτύξει ένα μοντέλο ψυχοθεραπείας βασισμένο στις αρχές της θεωρίας του δεσμού των Bowlby και Ainsworth (1978).

Πολλοί θεραπευτές θεωρούν πως ο κύριος στόχος της παρέμβασης πρέπει να είναι η οικογένεια του παραπτωματικού εφήβου (Northey et al., 1997). Οι παρεμβάσεις αυτού του είδους θεωρούν πως οι αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται μέσα στο οικογενειακό σύστημα ανάμεσα στους γονείς και τον έφηβο αναπτύσσουν και συντηρούν την αντικοινωνική συμπεριφορά (Reid & Patterson, 1991). Η τεχνική εκπαίδευσης των γονέων (Parent Management Training) είναι μία από τις πιο γνωστές παρεμβάσεις στην οικογένεια που έχει στόχο να μάθει στους γονείς πως να προωθούν την εκδήλωση της επιθυμητής συμπεριφοράς από το παιδί τους ενώ ταυτόχρονα να βάζουν τα απαραίτητα όρια, περιορίζοντας τις αρνητικές ανεπιθύμητες μορφές αντίδρασης (Kazdin, 1987). Ο Northey και οι συνεργάτες του έχουν αναπτύξει ένα μοντέλο παρέμβασης στην οικογένεια του παραπτωματικού εφήβου (Natural Wrap-Around Model) σύμφωνα με το οποίο μία διεπιστημονική ομάδα επαγγελματιών ψυχικής υγείας πλαισιώνει την οικογένεια σε όλες τις δραστηριότητές της, είναι σε ετοιμότητα σε 24ωρη βάση για να προσφέρει τις υπηρεσίες της ενώ έχει καταρτιστεί και ειδικό σχέδιο για παρέμβαση σε περιόδους κρίσης της οικογένειας (έντονι καυγάδες, σύλληψη του εφήβου κ.α.).

Η τρίτη μορφή παρέμβασης εστιάζει στο ρόλο των σχέσεων με τους συνομηλίκους και τους εκπαιδευτικούς για την εμφάνιση της παραπτωματικής συμπεριφοράς, ιδιαίτερα κατά την πρώτη περίοδο της εφηβείας (Eron et al., 1991). Οι παρεμβάσεις που έχουν σκοπό τη βελτίωση των σχέσεων με τους συνομηλίκους συμβάλλουν στη μείωση της επιθετικότητας και την πρόληψη της αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Τα χαρακτηριστικά του σχολείου (ποιότητα σχέσης με εκπαιδευτικούς, συνθήκες υγιεινής και καθαριότητας, μέθοδοι διδασκαλίας) επηρεάζουν την ακαδημαϊκή επίδοση και τη συμπεριφορά των μαθητών (Rutter, 1983). Ο Hinshaw (1992) συμπέρανε πως υπάρχει μεγάλη συνάφεια ανάμε-

σα στα προβλήματα στη σχολική επίδοση και τη διαγωγή των μαθητών. Βασισμένος σε αυτές τις διαπιστώσεις ο Boyle (1994) εφάρμοσε ένα πρόγραμμα βελτίωσης κοινωνικών δεξιοτήτων με σκοπό να βελτιώσει την αποδοχή και τις σχέσεις ανάμεσα στους συνομηλίκους.

Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται ταχύτατα οι παρεμβάσεις μέσα στην κοινότητα, που έχουν σκοπό την πρόληψη αλλά και τη θεραπεία της αντικοινωνικής συμπεριφοράς (Offord & Bennett, 1994).

ΠΡΟΛΗΨΗ

Μία προσέγγιση πρωτογενούς πρόληψης θα έπρεπε να βασίζεται στην μεγάλη συχνότητα βίαιων και επιθετικών συμπεριφορών που παρατηρείται σε όλους σχεδόν τους εφήβους και την προφανή σύνδεση των συμπεριφορών αυτών με τις αναταραχές και τις εντάσεις που βιώνονται στη συγκεκριμένη περίοδο της ζωής. Φαίνεται ωστόσο πως μία προσέγγιση δευτερογενούς πρόληψης που θα εστιάζει στις ομάδες εφήβων υψηλού κινδύνου είναι πιο εφικτή και αποτελεσματική (Lorion et al., 1987). Οι ερευνητές που ασχολούνται με την πρόληψη θεωρούν για να προληφθεί η παραπτωματική συμπεριφορά κατά την εφηβεία απαιτείται σε προηγούμενη ηλικία η εκμάθηση τεχνικών επίλυσης προβλημάτων, κοινωνικογνωστικών δεξιοτήτων και η βελτίωση των σχέσεων με την οικογένεια και τους συνομηλίκους (Henggeler, 1989, Kazdin, 1990). Δεν έχει καθοριστεί ωστόσο ποια είναι η πιο ενδεδειγμένη ηλικία για να ξεκινήσει η παρέμβαση αυτού του είδους (Tonry et al., 1991).

Τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί οι προληπτικές παρεμβάσεις στο επίπεδο της κοινότητας. Ο στόχος των παρεμβάσεων αυτών είναι να ενισχυθεί η ικανότητα της κοινότητας να ενσωματώσει τους περιθωριοποιημένους ανήλικους και να αποτρέψει την εμφάνιση παραπτωματικής συμπεριφοράς, τροποποιώντας και βελτιώνοντας τις δομές κοινωνικοποίησης. Οι Joffe και Offord (1987) αφού μελέτησαν και συνέκριναν 29 προγράμματα πρόληψης που είχαν εφαρμοστεί από κοινωνικούς φορείς ψυχικής υγείας, συμπέραναν πως οι πιο επιτυχείς παρεμβάσεις ήταν αυτές που είχαν σαφή και συγκεκριμένο σχεδιασμό εκ των προτέρων για όλες τις δραστηριότητες και περιελάμβαναν τεχνικές τροποποίησης της συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, έπειτα από την εφαρμογή ενός προγράμματος ανάπτυξης δεξιοτήτων σε επίπεδο κοινότητας στην Οντάβα του Καναδά, παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά σε παραπτωματικές δραστηριότητες (μείωση βανδαλισμών, συλλήψεων και τηλεφωνικών κλήσεων στο αστυνομικό τμήμα) (Offord & Jones, 1989).

Εν κατακλείδι, φαίνεται πως κάλλιστο προλαμβάνει του θεραπεύει. Η παραβατικότητα των ανηλίκων συχνά είναι ένα μήνυμα των εφήβων, μια κραυγή για βοήθεια και κατανόηση. Αν την αντιληφθούμε ως τέτοια τότε έχουμε πολλές ελπίδες να την αντιμετωπίσουμε με επιτυχία. ■

“ **Η παραβατικότητα των ανηλίκων συχνά είναι ένα μήνυμα των εφήβων, μια κραυγή για βοήθεια και κατανόηση** ”

